

Violist Christiaan Bor over het leven en werk van zijn vriend Géza Frid

DOOR WENNEKE SAVENIJE

Géza met de violisten Dick en Christiaan (rechts) Bor, Amsterdam 1964.

'Halverwege de zestiger jaren heb ik Géza Frid voor het eerst ontmoet. In die tijd was ik met mijn oudste broer Dick Bor een violduo begonnen. Het repertoire voor twee violen en orkest is vrij beperkt. Het 'pièce de résistance' is natuurlijk het *Dubbelsconcert* van Bach. De grote romantische componisten hebben echter nauwelijks iets voor twee violen geschreven. Om die reden hebben we zoveel mogelijk partituren opgeduikeld; niet alleen voor twee violen en orkest, maar ook voor twee soloviolen, twee violen en piano et cetera. We hebben echt het hele repertoire uitgediept. Dat bracht ons in aanraking met het *Concert voor twee violen* van Géza Frid.

Dick en ik zijn dat stuk bij hem gaan voorspelen. Bleek hij nog meer stukken voor twee violen geschreven te hebben! In navolging van Bartók had hij ook van die korte duo's voor twee soloviolen gecomponeerd. Heel leuke stukken, die we vaak hebben gespeeld. Frids *Concert voor twee violen en orkest* hebben we in de zestiger jaren een paar keer uitgevoerd, onder meer met het Noord-Hollands Filharmonisch Orkest. Onze samenwerking met Frid is hieruit ontstaan. Hij werd al gauw onze vaste begeleider voor duo's met piano.

Concert voor drie violen en orkest

Onze samenwerking met Frid resulteerde ook in nieuw werk van hemzelf. Hij heeft voor Dick en mij zijn *Paganini-varianties voor twee violen* gecomponeerd. Ook heeft hij voor ons het *Concert voor drie violen en orkest* geschreven dat we samen met Emmy Verhey hebben uitgevoerd. Een hartstikke goed stuk. Wij hebben het een paar keer uitgevoerd. Helaas is het daarna in de vergetelheid geraakt. Heel jammer.

De kracht van Frids muziek zit in zijn kernachtige ritmiek en de spannende ritmische contrasten. Net als zijn leraren maakte ook Frid gebruik van de Hongaarse folklore. Er zit pit en vaart in zijn muziek. Dat maakt zijn stukken heel levendig. Bovendien zit alles compositorisch gezien verschrikkelijk goed in elkaar. Frid behoorde tot de weinige componisten die het vak echt goed onder de knie hadden. Toen hij nog leefde had hij dan ook veel succes met zijn werk.

Musicus van de oude stempel

Frid kende het repertoire van haver tot gort, maar wist ook veel van literatuur en poëzie. Frid kon interessant vertellen en putte hiervoor uit zijn eigen verleden. Hij had in Hongarije natuurlijk ongelofelijk belangrijke figuren meegeemaakt, waaronder Kodály en Bartók, bij wie hij piano en compositie heeft gestu-

Frid behoorde tot de weinige componisten die het vak echt goed onder de knie hadden.

deerd. Ook Ravel had hij van dichtbij meegemaakt. Als klein jongetje had hij bovendien nog op de schouders van Tosti gezeten!

In die tijd was Frid een wonderkind: hij was met de muziek geboren. Frid stamde nog uit de periode dat musici zowel instrumentalist als componist waren. Tot en met musici als Fritz Kreisler en Serge Rachmaninov was dat de normaalste zaak van de wereld. Pas later is dat ontwaard in smallere specialismen. De musici uit de generatie van Frid wisten waar ze het over hadden. Ze beschikten misschien niet altijd over zo'n verbluffende instrumentale perfectie, maar ze konden uitstekend componeren en analyseren. Frid was echt een musicus van de oude stempel. In de dertiger jaren is Frid als begeleider van Zoltán Székely naar Nederland gekomen, de violist aan wie Bartók zijn *Tweede Violconcert* heeft opgedragen. De eerste twee noten van dat violconcert zijn Bartók trouwens door Frid ingefluisterd, de opmaat waar de viool van a naar b gaat. Een leuke gedachte dat Frid aan zo'n meesterwerk een kleine bijdrage heeft geleverd.

Concertreis door Hongarije

Dick en ik zijn met Frid in zijn geboorteland Hongarije geweest. Tijdens onze concertreis hebben we allerlei interessante mensen ontmoet, waaronder de weduwe van Bartók en Bela Bartók jr., die als twee druppels water op zijn vader leek, behalve dan dat hij geen musicus was geworden maar directeur van de spoorwegen. Ook hebben we de weduwe van Kodály ontmoet, die maar liefst vijftig jaar jonger was dan haar overleden echtgenoot. Kodály's eerste vrouw was dertig jaar ouder dan hij. Toen zij stierf hertrouwde hij met een leerling die vijftig jaar jonger was, zodat er bijna een eeuw tussen zijn beide vrouwen zat.

Na verloop van tijd raakten Dick en ik erg goed met Frid bevriend. Frid had een klein groepje mensen om zich heen verzameld met wie hij graag naar het Casino ging. De zangeres Erna Spoorenberg en haar man waren dan ook van de partij. Nadat ik in 1971 naar Amerika was vertrokken - waar ik tot 1977 ben gebleven - verwaterde ons contact.

Groot musicus en uitstekende begeleider

Frid woonde in een dubbel bovenhuis in de Van Eeghenstraat in Amsterdam, vlakbij het Vondelpark. Meestal zat hij daar op zijn eigen werkkamer waar hij zijn vleugel en zijn bed had staan. Naast zijn bureau stond een grote glazen wereldbol. Die studeerkamer van hem straalde een interessante sfeer uit. Frid was altijd goed gehumeurd, zat boordevol verhalen en was een en al *joie de vivre*. Hij bleef tot op hoge leeftijd in allerlei dingen geïnteresseerd. Frid schreef een tijdlang muziekkritieken en hij gaf heel veel les. Muziek, literatuur en reizen behoorden tot zijn grootste passies.

Dick en ik hebben Frid meegemaakt in zijn laatste werkzame jaren tot aan zijn pensioen. Hij gaf kamermuziekles aan het Utrechts Conservatorium en speelde veel recitals als pianobegeleider. Hij was een heel intuïtieve begeleider. Als je met hem samspeelde had hij aan een half woord genoeg. Aan de andere kant kwam hij ook met veel waardevolle suggesties. Frid had natuurlijk een ongelooflijke ervaring en hij had een fantastisch gevoel voor grote lijnen in de muziek. Hij was iemand waarmee je muziek kon maken zonder dat je in een keurslijf werd gedrukt. Frid was meer musicus dan pianist, hij gebruikte de piano om muziek te maken. In de tijd dat ik met hem speelde was ik nog heel jong, een jaar of achttien. Ik heb ontzettend veel van hem geleerd!